



Іван Котляревський.

Е Н Е И Д А

на

МАЛОРОССІЙСКІЙ ЯЗЫКЪ

перелицованная.

И. Котляревскимъ.

Часть I.

Съ дозволенія

Санктпетербургской Цензуры.

Изданіемъ М. Парлуры.

ВЪ САНКТПЕТЕРБУРГѢ,

1798 года.

Перші видання Енеїди Котляревського.



Подаючи фототипію титулової картки першого видання „Енеїди“ з нагоди його століття, додамо кілька слів про перші видання її.

Перші два видання Енеїди Котляревського, як він сам заявив в передмові до третього видання — 1809 р., вийшли „безъ вѣдома и согласія“ його, більш того — він заявив, що видавці мали рукопись „со многими ошибками и опущеніями“ від переписування. а окрім того ще самі видавці переробили в ній багато „и почти испорченную“ видали під його іменем. Дійсно, видання, зроблене самим Котляревським має чимало варіантів, але деякі з них — то напевно авторські поправки свого власного тексту; з другого боку напр. варіант до віршів: Нептун дочувєсь в скляних будинках, поданий при виданню 1798 р. в спростованнях (Нептун же давній був драпіка...), противить ся гадці про якусь ценауру тексту. Правдоподібно, студії над старшими рукописями зможуть з часом докладно викрити, о скільки оправданий був закид Котляревського своїм видавцям, а поки що ми мусимо його приймати з маленьким granum salis.

Перше видання Енеїди вийшло в виді книжки в малу вісімку (примірник бібліотеки Наук. Товариства ім. Шевченка має сторони великістю 11×18 ст., але вони досить обтяті); друкована вона досить неформним письмом, на сірявім, лихім папері. Книжка зложена була з чотирох частин: з трох пісень кожда має свою окладинку і пагінацію, потім наступає „Собраніє малоросійськихъ словъ“, що має теж нову пагінацію. По титуловій картці першої пісні наступає присвѣтя книжки „Любителямъ малоросійскаго слова“: се була присвѣята, розумієть ся, не автора, а видавця —

у власнім виданню Котляревського її заступила иньша: „С. М. К...ю (Семену Михайловичу Кочубею) усерднѣйше посвящаетъ Сочинитель“. Вірші надруковано в оден стовпець, по дві десяти-віршеві строфи на кожній стороні, так що сторони переділені по середині зьвізками, що відділюють сі строфи. Словарець друковано двома стовпцями і дрібнішим друком. Всього нумерованих сторін 32+38+72+24. З нагоди столітя, на пам'ятку ювілейних свят, Наукове Товариство передруковало се перше видання без переміни осібною книжкою.

Перше видання Енеїди, як значить ся на окладинці, вийшло коштом Максима Парпури. Імя сього чоловіка треба конче помянути, говорячи про нашого первенця. Богатий конотопський „дворянин“ (з старого козачого роду), він служив у Петербурзі,^{*)} мав незвичайну для тодішніх часів освіту, сам працював на літературнім полі — перекладами на російське наукових (медичних) книжок, і вславив ся як щедрій меценат — по тестаменту він жертвував близько 100.000 рублів на українські шпиталі й школи (між ними й на харківський університет). Очевидно, й видання Енеїди Котляревського було у нього актом меценатства, проявом безкориствих симпатій до українського слова. Котляревський міг се зрозуміти инакше. В його власнім виданню Енеїди вставлена нова строфа згадує між пекольними грішниками „мацапуру“, котрого мучили за те, що „натуру мавъ винъ дуже бридку, крививъ душею для прибытку, чужее отдававъ въ печать, безъ сорома, безъ Бога бувши, и восьму заповѣдь забувши, чужимъ пустився промышлять“. Судячи по тому, що Котляревський в передмові згадує сі два видання — 1798 і 1808 р., і то не ласкаво, трудно инакше розуміти сі вірші. як розуміють звичайно: як аллюзію до Парпури (мацапура); зрештою Стеблин-Каменський, що особисто знав автора, категорично каже, що Котляревський писав се на Парпуру. Але се тільки показувало б, що Котляревський помилував ся що до мотивів, які кермували Парпурою; в усякім разі повторяти давні закиди на Парпуру по сто літах, без перевірки, як то ми бачили й у сьогорічній ювілейній літературі, не годить ся. Хто зна, чи й сам Котляревський надумав би видати свою Енеїду,

^{*)} В реєстрі конотопських дворян 1783 р. він записаний канцеляристом державного петербурського дворянського банку — Лазаревського Описаніє старой Малороссіи II. ст. 43.

якби не видав її багатий меценат, і якби се видання не було прийняте публікою „съ удовольствіємъ“, так що по десяти літах з'явилося нове видання! Парпура, правдоподібно, спорядив і словарець, доданий в кінці Енеїди.

Друге видання було повторене з першого (тільки з поправленням „погрѣшностей“) і вийшло 1808 р. в друкарні Івана Глазунова в Петербурзі, правдоподібно — накладом сього-ж книгаря,*) з означенням: *Издание второе* (ст. 148+26 малої вісімки, перші дві картки нумеровані). Се нове видання, правдоподібно, й привело Котляревського до гадки — видати Енеїду власним накладом, і вона вийшла на другий рік (1809), теж в Петербурзі, „въ медицинской типографіи“; на окладинці її значило ся: „вновь исправленная и дополненная противу прежнихъ изданій“. Видання се далеко гарнійше від двох попередніх, елегантське як на той час; титул — гравірований; формат — трохи вузька вісімка (13×22 ст.), по 25 віршів на сторону. Але друковано його, здається, з попереднього видання, а не з рукописи, судячи по тому, що тільки тим способом міг стати ся такий поділ строф, як бачимо: злучено по дві строфи, розділені зв'язками. Окрім трох пісень, друкованих в попередніх виданнях, тут додано ще четверту. Кожда пісня і словарець мають осібну нагінацію (ст. 29+26+48+45+18+2 нenum.). В передмові Котляревський заповідає п'яту пісню, як що се видання „принесеть удовольствие читателямъ“, але пята і шеста пісня Енеїди вийшли аж по смерті його в четвертій виданню, що вийшло в Харкові 1842 р., накладом Волохінова, котрому Котляревський продав перед смертю право видання за 2.000 асігнаційних рублів (коло 500 руб. срібла). Се було перше повне видання Енеїди, видруковане на гарнім папері, гарним на той час друком, взагалі дуже старанно (ст. 38+42+75+71+77+90+32, великість 133×225 об'ятної сторони). Воно розійшлося дуже скоро. Нарешті 1862 р. в Петербурзі Куліш видав в компактнім томику 16^o Енеїду разом з Наталкою-Полтавкою й Москалем-Чарівником і Одою до князя Куракіна (ст. 451, 16^o), і від сього видання ведуть свій початок пізнійші передруки.

М. Грушевський.

*) Гадка, висловлена в сьогорічній ювілейній літературі, що й се друге видання вийшло від „нахабного“ Парпури, не має ніякої підстави, скільки знаємо.